

**ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА,
КРИМІНОЛОГІЇ ТА КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ПРАВА**

КОНОВАЛОВА І. О.,
аспірантка кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права
(Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого)

УДК 343.9

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2021.3.16>

ШАХРАЙСТВО І ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

У статті здійснено історико-правовий та кримінологічний аналіз шахрайства в умовах діджиталізації суспільства. Зазначено, що наукова площина досліджень сучасного шахрайства потребує постійного емпіричного оновлення і теоретичного осмислення в галузі кримінології, зокрема в частині дослідження шахрайства у сфері електронної комерції та торгівлі.

Основою наукового кримінологічного аналізу стало комплексне поєднання філософських (діалектичний), загальнонаукових (синтез, аналіз, індукція, дедукція, узагальнення) та спеціальних методів. Відповідно до мети дослідження використано спеціальні методи правових наук.

Для мети цієї роботи, зокрема, проведено аналіз українського законодавства за періодами формування, становлення та розвитку української державності: 1) період Київської Русі (X–XIII ст. ст.); 2) козацька доба – період перебування України в складі Російської імперії (XIV ст. – 1917 р.); 3) радянський період (1917–1991 рр.); 4) сучасний період (із 1991 р. і дотепер). Обґрунтовано історично-мінливий характер шахрайства, зв'язок між розвитком новітніх технологій та прогресивною професіоналізацією злочинності на прикладі трансформації «класичного» шахрайства. Останнє стає більш професійним, організованим, а способи його вчинення набувають ознак витонченості й інтелектуальності.

Основними факторами трансформації сучасного шахрайства є перехід світової економіки до нового технологічного укладу, інформатизація суспільства у всіх сферах, глобалізація, а також упровадження цифрової економіки у складі трьох основних компонентів: 1) інфраструктури електронного бізнесу; 2) ведення електронного бізнесу; 3) електронної комерції. Синергія комп'ютерних технологій, глобальної мережі Інтернет та «електронних грошей» зумовила зміну суспільних цінностей, функцій грошей і психології ставлення до них та спричинила зміну сфери пріоритетів і способів шахрайства.

У висновках окреслено кримінологічно значущі риси сучасного шахрайства в умовах діджиталізації: інтелектуальність, латентність, конфіденційність дій і анонімність злочинця, значне віктимологічне і психологічне наповнення «віддаленої» моделі взаємодії шахрая і жертви тощо. Наголошено на необхідності розроблення наукових і практичних рекомендацій щодо протидії та запобігання шахрайству у сфері електронної комерції і торгівлі.

Ключові слова: шахрайство в електронній комерції і торгівлі, цифрова економіка, діджиталізація, електронні гроші, зловживання довірою, обман.



Konovalova I. O. Fraud and digitalization: historical and legal analysis

The article provides a historical, legal and criminological analysis of fraud in the context of digitalization of society. It is noted that the scientific plane of research of modern fraud needs constant empirical updating and theoretical understanding in the field of criminology, in particular, in the part of fraud research in the field of e-commerce and trade.

The basis of scientific criminological analysis was a complex combination of philosophical (in particular, dialectical), general scientific (synthesis, analysis, induction, deduction, generalization) and special scientific methods. In accordance with the purpose of the study, special methods of legal sciences were used.

For the purpose of this work, in particular, an analysis of Ukrainian legislation by periods of formation, formation and development of Ukrainian statehood: 1) the period of Kievan Rus (X–XIII centuries); 2) the Cossack era – the period of Ukraine’s membership in the Russian Empire (XIV century – 1917); 3) the Soviet period (1917–1991); 4) the modern period (from 1991 to the present). The historically changing nature of fraud, the connection between the development of new technologies and the progressive professionalization of crime on the example of the transformation of “classic” fraud: the latter becomes more professional, organized, and ways to commit it acquire signs of sophistication and intelligence.

The main factors in the transformation of modern fraud are: the transition of the world economy to a new technological system, the informatization of society in all areas, globalization, as well as the introduction of the digital economy, consisting of three main components: 1) e-business infrastructure; 2) conducting e-business; 3) e-commerce. The synergy of computer technology, the global Internet, and e-money has changed social values, the functions of money, and the psychology of attitudes toward them, and has led to a change in the scope of priorities and methods of fraud.

The conclusions outline criminologically significant features of modern fraud in digitalization, such as: intelligence, latency, confidentiality and anonymity of the offender, significant victimological and psychological content of the “remote” model of interaction between the fraudster and the victim and more. Emphasis is placed on the need to develop scientific and practical recommendations for combating and preventing fraud in the field of e-commerce and commerce.

Key words: *fraud in e-commerce and trade, digital economy, digitalization, electronic money, abuse of trust, deception.*

Вступ. XXI століття – епоха глобальних змін. Сьогодні не можна уявити життя людини без ноутбуків, комп’ютерів та планшетів, мобільних телефонів, глобальної та мобільної інтернет-мереж. Від стрімкого розвитку комп’ютерних та мобільних технологій не відстає банкінг: електронний банкінг, безконтактні платежі в один дотик із додатками Apple Pay, Google Pay та оплата обличчям із FacePay. Нанотехнології значно спростили життя людей. Володіння смартфоном із доступом до мережі Інтернет дає можливість придбання одягу, косметики, парфумерії, речей першої необхідності, замовлення їжі або квитків на потяг чи в кінотеатр, бронювання номера в готелі, здійснення оплати комунальних платежів та паркування автомобіля онлайн. З одного боку, таке прискорення економить час, підвищує продуктивність, оптимізує та покращує комунікації, з іншого – несе загрози шахрайства.

Серед науковців є думка, що зміни сучасного життя мають транскордонний характер, що вплинули не лише на повсякденне життя людини, а й на економіку, медицину, електронну комерцію та торгівлю, маркетинг, банківську справу, страхування, ресторанний бізнес, освіту, на зовнішню та внутрішню політики держав. Слід указати на існування безпосереднього зв’язку між розвитком новітніх технологій та професіоналізацією злочинності. Так, змінюється «класичне» шахрайство, стаючи більш професійним, витонченим, інтелектуаль-



ним, організованим. У результаті відповідного технологічного прориву кардинально змінилися так звані «традиційні» (загальновідомі) види і способи шахрайських посягань.

Теоретико-методологічні засади запобігання різним видам економічного (фінансового) шахрайства висвітлювались у роботах багатьох вітчизняних і зарубіжних учених: П.П. Андрушка, О.М. Бандурки, А.М. Бойка, В.В. Голіни, Б.М. Головкина, А.П. Закалюка, А.Ф. Зелінського, О.Г. Кальмана, О.М. Костенка, П.М. Коваленко, Н.Ф. Кузнєцової, О.В. Лисодеда, А.В. Микитчика, А.А. Музики, І.А. Нестерової, В.В. Пивоварова, В.Л. Пластина, В.Я. Тація та ін. Не применшуючи значення та цінності робіт названих науковців, слід зазначити, що вказана тематика потребує постійного емпіричного оновлення і теоретичного осмислення в галузі кримінології, особливо в частині дослідження шахрайства у сфері електронної комерції та торгівлі.

Постановка завдання. Метою статті є історико-правовий, кримінологічний аналіз шахрайства в умовах діджиталізації суспільства. Для досягнення мети поставлено завдання охарактеризувати історичне, правове, соціально-економічне та технологічне підґрунтя шахрайства, а також окреслити теоретико-концептуальні підходи до проблеми шахрайства в умовах діджиталізації суспільства як важливої площини досліджень сучасної кримінологічної науки. Основою наукового кримінологічного аналізу стало комплексне поєднання філософських (діалектичний), загальнонаукових (синтез, аналіз, індукція, дедукція, узагальнення) та спеціальних методів. Відповідно до мети дослідження використано спеціальні методи правових наук. Так, застосування логіко-семантичного методу дозволило розкрити поняття і юридичні визначення сутності шахрайства, а використання формально-юридичного (догматичного) методу сприяло формально-логічному тлумаченню законодавчих актів, дозволило виявити загальні тенденції законодавчого процесу та використані законодавцем юридичні принципи. Історичний та порівняльно-правовий (компаративістський) методи використані для комплексного аналізу норм законодавства відмінної ієрархії і часу нормоутворення, виявлення особливостей законодавства України з питань шахрайства у реаліях Х–XXI століть, спостереження і наукового опису закономірностей становлення та розвитку нормативно-правової бази протидії шахрайства. Системно-структурний метод використаний для пізнання сутності зв'язку систематизації законодавства у сфері шахрайства, формулювання наукових концептуальних засад законодавства, поняття і ролі системоутворювального законодавства тощо. Теоретичну основу статті склали наукові праці українських та зарубіжних учених із кримінології, інших дисциплін кримінального циклу, економіки, теорії управління; емпіричну – норми національного законодавства з питань шахрайства, статистичні джерела, а також історичні кодифіковані джерела.

Результати дослідження. Шахрайство відоме людству з давніх часів. Більшість науковців схиляються до думки, що цей феномен існує від появи людства, тобто від створення первісних систем державного устрою, управління і матеріального обігу. В етимологічному значенні термін «шахрайство» розуміється як хитрий і спритний обман, крутість, ошуканство, а шахрая характеризують як хитру, спритну й нечесну у своїх учинках людину. У давнину в схожому значенні вживали поняття «аферист», «крутій», «махляр» (розм.), «жук» (розм.), «плутяга» (розм.), «комбінатор» (ірон., жарт.), «крутар» (діал.), «крючкодер» (заст.), «шарлатан» (неук, невіглас, який видає себе за фахівця) та «шулер» (картяр, який у грі користується нечесними прийомами). Крім побутового і жаргонного опису, шахрайство має давню історію правової кваліфікації, тому зупинимось більш детально на історико-правовому екскурсі генезису феномену шахрайства.

Відповідно до академічного тлумачного словника генезис – це процес походження, виникнення, становлення певного явища або процесу [1, с. 49].

Ураховуючи періодизацію законодавства України, яка відбиває процеси формування, становлення та розвитку української державності, виокремлюємо чотири основні етапи генезису шахрайства: 1) період Київської Русі (Х–XIII ст.); 2) козацька доба – період перебування України в складі Російської імперії (XIV ст. – 1917 р.); 3) радянський період (1917–1991 рр.); 4) сучасний період (з 1991 р. і дотепер).



За часів Київської Русі основним джерелом права була Руська Правда. Коротка Руська Правда (XI ст.) містить 43 статті та поділяється на 4 частини: Правда Ярослава, Правда Ярославичів, Покон вирний, Урок мостникам. Захист майнових відносин (охорона приватної власності, відповідальність за крадіжку майна) закріплюють ст. ст. 35–40 Короткої Руської Правди, однак поняття «обман», «зловживання довірою» або «шахрайство» Коротка Руська Правда не містить. У статті 47 Розширеної Руської Правди йдеться про зловживання довірою, а у додатковій статті «О человеце» Розширеної Руської Правди: «Аже человек полгав куну у людей, а побезит в чюжо землю, веры ему не иняти, аки и татю» [2, с. 121] – вважаємо, що йдеться про діяння, пов’язане з обманом.

Сучасні вчені дотримуються думки доктора російської історії М.Ф. Владимирського-Буданова, який визначив, що ст. 58 Судебника Івана Грозного 1550 року «...А мошеннику та ж казнь, что и тату...» [3, с. 148] вперше закріплює термін «шахрайство» та розмежовує його з крадіжкою.

Хоча Військовим статутом Петра I 1715 року не встановлювалась відповідальність за шахрайство, однак передбачалась смертна кара за низку таких злочинів, учинених шляхом обману, як-от фальшивомонетництво (арт. 199), обмір і обважування (арт. 200), виготовлення фальшивих печаток і документів (арт. 201) [4, с. 326, 363].

Мабуть, уперше визначення поняття «шахрайство» закріплене Указом Катерини II «О суде и наказаниях за воровство разных родов и о заведении рабочих домов во всех Губерниях» від 3 квітня 1781 року. Згідно з Указом існує три види «воровства» («воровство-грабеж», «воровство-кража» та «воровство-мошенничество»): «на торгу или в ином многолюдстве у кого из кармана что вынет, или обманом, или вымыслом, или внезапно у кого что отнимет, или унесет, или от платья полу отрежет, или позумент спорет, или шапку сорвет, или купя что не платя денег скроется, или обманом, или вымыслом продаст, или отдаст поддельное за настоящее, или весом обвесит, или мерой обмерит, или что подобное обманом или вымыслом себе присвоит ему не принадлежащее, без воли, или согласия того, чье оно» (п. 5) [5].

Уложення про покарання кримінальні та виправні 1845 року «воровством-мошенничеством признает всякое, посредством какого-либо обмана учиненное, похищение чужих вещей, денег или иного движимого имущества. Мера наказания за которое, определяется по степени большей или меньшей предумышленности преступления, по свойству употребленных для совершения его средств и по другим обстоятельствам, больше или меньше увеличивающие или уменьшающие вину преступника» (ст. 2172) [6, с. 865]. Підкреслимо, що у такому формулюванні законодавець уперше визначив за цим видом злочину інтелектуальний спосіб заволодіння чужим майном, оскільки раніше шахрайство розглядалось скоріше як діяння, учинене за допомогою спритності і хитрощів винного; а предметом злочину встановив речі, гроші та інше рухоме майно. Кримінальне ж уложення Російської імперії 1903 року до предмета злочину уналежнює також нерухоме майно (ст. 593).

Тільки на зорі радянської влади, шахрайство набуває звичного і традиційного кримінально-правового звучання. Відповідно до Кримінального Кодексу УРСР 1922 року шахрайство – це отримання з корисливою метою майна або права на майно шляхом зловживання довірою або обману (ст. 187). У примітці до статті зазначено, що обманом вважається як повідомлення неправдивих відомостей, так і очевидне приховування обставин, повідомлення яких було обов’язковим, однак визначення поняття «зловживання довірою» Кодекс не містить. За Кримінальним кодексом УРСР 1927 року злочин уважався завершеним на ранній стадії (із моменту вчинення обману або зловживання довірою); передбачалася більш сувора відповідальність за шахрайство, наслідком учинення якого стало заподіяння збитку державній або громадській установі [7]. Кримінальний кодекс УРСР 1960 року містить глави «Злочини проти соціалістичної власності» та «Злочини проти приватної власності громадян». Ураховуючи це, предметом злочину шахрайства проти соціалістичної власності виступило лише майно, а проти приватної власності громадян – майно та право на майно.



Сучасний Кримінальний кодекс України, ухвалений 5 квітня 2001 року, шахрайство визначив як заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою. Так, постанова Пленуму Верховного Суду України № 10 від 6 листопада 2009 року «Про судову практику у справах про злочини проти власності» сформулила таку правову позицію: обман (повідомлення потерпілому неправдивих відомостей або приховування певних обставин) чи зловживання довірою (недобросовісне використання довіри потерпілого) під час шахрайства застосовуються винною особою з метою викликати у потерпілого впевненість у вигідності чи обов'язковості передання їй майна або права на нього. Тобто шахрайство полягає у протиправному заволодінні чужим майном або придбанні права на майно шляхом обману потерпілого чи зловживання його довірою і характеризується тим, що особа, у віданні або під охороною якої перебуває майно, сама передає його винному, вважаючи, що останній має право на нього.

Не можна не погодитися з думкою, що світ змінився і ці зміни вплинули на шахрайство. Тому більш детально зупинимося на тих факторах, які вплинули на трансформацію цього злочину.

Зазначимо, що світова економіка переживає період необоротних трансформацій. Науковці цей процес пов'язують із переходом на новий спосіб виробництва та сприйняття світу. Сучасне інформаційне суспільство розвивається в умовах нового технологічного укладу, а розвинені країни стоять на порозі четвертої промислової революції. Деніел Белл – засновник теорії постіндустріального суспільства – пов'язував четверту науково-технічну революцію з революцією у сфері телекомунікацій. Наприкінці XIX – у першій половині XX ст. основними формами комунікації були газети, журнали, книги, телеграфи, телефони, радіо та телебачення, а вже в другій половині XX ст. популярним став комп'ютерний зв'язок.

На думку Д. Белла, є 5 проблем, які має вирішити людство за 10 років: 1) злиття телефонної та комп'ютерної систем, телекомунікацій та обробки інформації в одну модель; 2) заміна паперу електронними засобами; 3) розширення телевізійної служби через кабельні системи; 4) реорганізація зберігання інформації та систем її запиту на базі комп'ютерів в інтерактивну інформаційну мережу, доступну всім; 5) розширення системи освіти на базі комп'ютерного навчання [8, с. 70].

Засновник і президент Всесвітнього економічного форуму в Давосі Клаус Шваб зауважив, що четверта промислова революція характеризується охопленням усіх сфер життя людини цифровими технологіями, які стирають кордони між матеріальним, цифровим і біологічним світами, а також упроваджує в промислове виробництво кіберфізичні системи та персоналізоване виробництво [9, с. 89].

На наш погляд, головним «продуктом» четвертої промислової революції стала цифрова економіка.

Томас Мезенбург виокремив три основні компоненти цифрової економіки, як-от:

1) інфраструктура електронного бізнесу – частка загальної економічної інфраструктури (апаратне та програмне забезпечення, телекомунікації, мережі та ін.), що використовується для підтримки електронних бізнес-процесів та ведення електронної комерції;

2) електронний бізнес – бізнес (ведення господарської діяльності), організований за допомогою комп'ютерно опосередкованої мережі.

3) електронна комерція – вартість товарів і послуг, що продаються за допомогою комп'ютерних мереж, тобто дистрибуція товарів через Інтернет [10, с. 22].

Отож, цілком логічно, що у січні 2018 року Кабінет Міністрів України схвалив Концепцію розвитку цифрової економіки та суспільства на 2018–2020 роки (далі – Концепція) та дав визначення поняттю цифрової економіки як діяльності, в якій основними засобами (факторами) виробництва є цифрові (електронні, віртуальні) дані (як числові, так і текстові). Окрім цього, у Концепції зазначається, що цифрова економіка базується на інформаційно-комунікаційних та цифрових технологіях, стрімкий розвиток та поширення яких уже сьогодні впливають на традиційну (фізично-аналогову) економіку, трансформуючи її від такої, що споживає ресурси, до економіки, що створює ресурси.



На нашу думку, цифрова економіка швидко розвивається в глобальних масштабах і є основним двигуном інновацій, конкурентоспроможності та економічного зростання у світі. Останнім часом спостерігається тенденція того, що розвинені країни перенаправляють свою діяльність до цифрових економічних моделей, відбувається глобальний перехід до digital – діджиталізації суспільства. Так, Ж.-П. де Клерк зазначив, що діджиталізація – це процес використання цифрових технологій та даних (оцифрованих/діджиталізованих та наявних у цифровій формі) з метою отримання прибутку, поліпшення бізнесу, зміни/трансформації бізнес-процесів та створення належного середовища для їх реалізації, в основі якого – використання цифрової інформації [11]. Також у Плані дій «Підприємництво 2020» («Entrepreneurship 2020 Action Plan»), ухваленого Європейським Союзом, передбачена політика цифровізації підприємництва та п'ять вимірів програми цифрового підприємництва: база цифрових знань та ринок інформаційно-телекомунікаційних технологій (далі – ІКТ), цифрове бізнес середовище, доступ до фінансів, цифрові навички та електронне лідерство, підприємницька культура.

Першочерговим на шляху до діджиталізації суспільства був розвиток ІКТ. Професор Г.Г. Швачич під ІКТ розуміє сукупність різноманітних технологічних інструментів і ресурсів, які використовуються для забезпечення процесу комунікації та створення, поширення, збереження та управління інформацією [12, с. 7]. ІКТ та Інтернет дали поштовх новій економіці. За даними Міжнародного союзу електрозв'язку при ООН, кількість підключених користувачів до мережі Інтернет у 2019 році зросла на 5,3% (порівняно з 2018 роком). Нині 4,1 млрд людей у світі підключені до Інтернету. Найвищий відсоток користувачів світової павутини спостерігається в Європі (82,5%), найнижчий – в Африці (28,2%) [13]. За результатами дослідження Інтернет асоціації України, кількість інтернет-користувачів в Україні у 2019 році збільшилась на 8% (порівняно з 2018 роком) і становить 22,96 млн українців (71% населення країни), більшість користувачів глобальної мережі – українці віком від 25 до 44 років [14].

Цікаво, що уже на початку 1980-х рр. західні банки надавали клієнтам послуги поза відділеннями (клієнт міг виконати певні операції на сайті відповідного банку, використовуючи надані йому паролі). Електронний банкінг сьогодні є технологією віддаленого банківського обслуговування «home banking», що дозволяє клієнтові, не відвідуючи банківський офіс, здійснювати різні операції та одержати такі банківські послуги, як отримання банківської інформації загального користування, зокрема щодо умов вкладів і видання позик, курсів валют тощо; купівля та продаж валюти; відкриття депозитів; отримання авторизованої інформації про стан рахунків клієнта (залишки, обороти, виконання виписок за певний період); оплата товарів, страхових полісів, комунальних послуг; поповнення карткових рахунків тощо [15, с. 1172]. У 2017 році аналітичним агентством Markswebb Rank&Report проведено дослідження, відповідно до результатів якого в Україні 23,3 млн осіб користуються електронним банкінгом, перевагу користувачі віддають інтернет-банку (81%), 69% представників української інтернет-аудиторії користується мобільним банкінгом, більш популярний мобільний сервіс серед жінок (72%), частка користувачів мобільного банкінгу вища серед молодшої аудиторії (76% молоді люди 25–34 років) [16]. За версією FinAward 2019 року перше місце в номінації «Кращий інтернет-банкінг» отримав «Приват 24», що має більше 40 опцій (від переказів і відкриття депозитів до ведення домашньої бухгалтерії і придбання квитків) [17]. У 1973 році у Брюсселі (Бельгія) створено автоматизовану систему здійснення міжнародних платежів через комп'ютерні мережі – Товариство міжнародних міжбанківських фінансових телекомунікацій (Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication – SWIFT (СВІФТ)). Сьогодні у цій системі задіяно більше 210 країн та 11 000 банків. На території Європейського Союзу з лютого 2014 р. почала діяти єдина зона SEPA (англ. Single Euro Payments Area) з метою надання фізичним особам та підприємцям можливості ведення переказів у євро в межах Європейської економічної зони (SEPA охоплює 27 країн-членів Європейського Союзу, а також Норвегію, Ісландію, Ліхтенштейн та Швейцарію). Значимо, що ці технології стали проривом для цифрової економіки та діджиталізації суспільства.



Із появою електронних грошей у людей змінилося традиційне розуміння та ставлення до грошей як категорії загалом.

Відповідно до Положення про електронні гроші в Україні, затвердженого постановою правління Національного банку України 25.06.2008 р. № 178, електронні гроші – це одиниці вартості, які зберігаються на електронному пристрої, приймаються як засіб платежу іншими, ніж емітент, особами і є грошовим зобов'язанням емітента. Новацією останніх років є віртуальні гроші – криптовалюта – цифрова валюта, яка функціонує завдяки механізму асиметричного цифрування. У світі налічується понад тисяча цифрових валют, найвідомішою є bitcoin (біткойн). Серед науковців точаться думки про те, що у світових валютно-фінансових та кредитних відносинах віртуальна валюта може призвести до глобальних змін, оскільки криптовалюта оспорує доларовий стандарт. Як відомо, світова економіка базується на доларі США, який використовується як домінуюча світова резервна валюта. Однак ця ситуація не триватиме вічно, адже суперечить інтересам інших держав, а влада нових індустріальних держав буде боротися за включення своїх національних грошових одиниць до списку домінуючих світових валют або почне використовувати альтернативну глобальну валюту. Саме так біткойн може скласти гідну конкуренцію долару США. Вищесказане доводить можливість переходу від Ямайської валютної системи до міжнародної системи криптовалют, у результаті чого такі світові валюти, як долар США, євро, можуть втратити свої переваги. На наш погляд, електронні гроші та віртуальна валюта призводять до нівелювання необхідності в обороті паперових грошей, що сприяє зміні значення економічної категорії «гроші» (як матерії). Важливо наголосити, що раніше оборот грошей здійснювався через особистий контакт двох або більше осіб на основі довірливих відносин, нині ж відбувається усунення цього явища як «пережитку СРСР». У контексті життєвої відмінності «класичного» і сучасного цифрового шахрайства варто розуміти таке: якщо грошей мало і вони фізично реальні, то ними доволі важко завладіти, а для їх надійного зберігання достатньо гаманця. Однак зовсім інші реалії, як показує вищенаведений аналіз, пропонує сучасним шахраям діджиталізована економіка.

Значимо, що наприкінці ХХ століття інтернаціоналізація господарської діяльності перейшла в стадію економічної глобалізації, відбулась численна кількість змін в економіці, пов'язаних зі створенням транснаціональних корпорацій (далі – ТЦК). Під економічною глобалізацією необхідно розуміти об'єктивний процес зростання економічної взаємодії держав світу внаслідок активної інтеграції їх національних ринків товарів, послуг та капіталів. У результаті глобалізації відбувається поступовий процес перетворення світового простору в єдину зону, у якій відбувається вільний рух товарів, послуг та капіталу, вільно розповсюджуються ідеї, стимулюючи розвиток власних інститутів і вдосконалюючи механізми їх взаємодії. Таким чином, глобалізація створює міжнародний правовий і культурно-інформаційний простір, інфраструктуру обмінів. Процеси глобалізації охоплюють зміни у внутрішній, міжнародній, світовій торгівлі товарами, послугами, технологіями, об'єктами інтелектуальної власності; міжнародний рух фактів виробництва (робочої сили, капіталу, інформації); міжнародні фінансово-кредитні та валютні операції; виробничу, науково-технічну, технологічну, інженерну й інформаційну співпрацю.

Висновки. Технічний прорив та глобалізація економіки синергетично вплинули на суспільство. За цих умов шахрайство не зникає, а змінює свій облік; чинниками, що вплинули на цей процес, є: 1) четверта промислова революція; 2) перехід до цифрової економіки; 3) глобалізація світового співробітництва та економіки; 4) діджиталізація суспільства; 5) стрімкий розвиток ІКТ та глобальної мережі Інтернет; 6) перехід світових і національних банків на безконтактні операції; 7) зміна цінностей та функцій грошей.

Світ змінився, став віртуальним, а поряд із цими процесами трансформується шахрайство, набуваючи нових форм. У попередньому розумінні шахрайство зосереджувалося на особистому контакті шахрая та жертви, нині – на способі посягань. Незмінним залишається корисливий мотив, бажання отримати те, що правомірно не належить шахраю.



У XXI ст. шахрайству притаманні такі кримінологічно значущі риси: значний рівень суспільної небезпеки, слабкий контроль із боку суспільства і правоохоронних органів, інтелектуальність, висока латентність, низький ризик для злочинця і порівняно легкий успіх, конфіденційність дій, анонімність злочинця, значне віктимологічне і психологічне наповнення «віддаленої» моделі взаємодії шахрая і жертви (групової жертви). Шахрайство часто має організовані форми та пов'язане з корупцією.

Отже, є нагальна потреба в актуальних наукових кримінологічних дослідженнях шахрайства, яке вчинюється в умовах діджиталізації суспільства. Особливої уваги потребують питання розробки наукових і практичних рекомендацій щодо протидії та запобігання шахрайству у сфері електронної комерції.

Список використаних джерел:

1. Словник української мови: в 11 томах. Том 2. Київ, 1971. 799 с.
2. Российское законодательство X-XX веков. Законодательство Древней Руси.: в 9 тт. / за ред. О.И. Чистякова. Москва : Юридическая литература, 1984. Т.1. 425 с.
3. Российское законодательство X-XX веков. Законодательство периода образования и укрепления Русского централизованного государства.: в 9 тт. / за ред. О.И. Чистякова. Москва : Юридическая литература, 1984. Т.2. 520 с.
4. Российское законодательство X-XX веков. Законодательство периода становления абсолютизма.: в 9 тт. / за ред. А.Г. Манькова. Москва : Юридическая литература, 1986. Т. 4. 512 с.
5. Именной указ от 3 апреля 1781 г., данный Сенату «О суде и наказаниях за воровство разных родов и о заведении рабочих домов во всех Губерниях». URL: <http://base.garant.ru/58105240/#friends> (дата звернення: 11.04.2020).
6. Уложение о наказаниях уголовных и исправительных. Санкт-Петербург : Типография второго отделения собственной его Императорского величества канцелярия, 1845. 922 с.
7. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 17. Кримінальне право / за ред. В. Я. Тацій. 2017. 477 с.
8. Нуреев Р.М. Цифровая экономика: на пороге четвертой промышленной революции. *Теоретическая экономика*. 2018. № 6. С. 70–73.
9. Шилова Е.В., Дьяков А.Р. О феномене четвертой промышленной революции и его влиянии на экономику и управление. *Вестник Прикамского социального института*. 2018. № 3. С. 86–95.
10. Головенчик Г.Г. Цифровизация белорусской экономики в современных условиях глобализации. Минск : Изд. центр БГУ, 2019. 257 с.
11. De Clerck J.-P. Digitization, digitalization and digital transformation: the differences URL: <https://www.i-scoop.eu/digitization-digitalization-digitaltransformation-disruption/> (дата звернення: 05.03.2020).
12. Сучасні інформаційно-комунікаційні технології: навчальний посібник. Дніпро: НМетАУ, 2017. 230 с.
13. ООН: 4,1 мільярда людей у світі підключені до інтернету. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-oon-internet/30254946.html> (дата звернення: 30.04.2020).
14. В Україні кількість інтернет-користувачів зросла до 23 мільйонів. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-technology/2797152-v-ukraini-kilkist-internetkoristuvaciv-zroslo-do-23-miljoniv.html> (дата звернення: 30.04.2020).
15. Москальов А.А. Рудько А.О. Інтернет-банкінг як напрям розвитку банківських послуг. *Молодий вчений*. 2018. № 11(2). С. 1172–1175.
16. Internet Banking Rank 2019. URL: <https://markswebb.ru/report/internet-banking-rank-2019/#anchor-about> (дата звернення: 30.04.2020).
17. Інноваційні банки України: хто кращий? URL: <https://marketer.ua/ua/the-best-innovative-banks-of-ukraine/> (дата звернення: 01.05.2020).

